

УДК 336.73

JEL G20, G21, G29

DOI 10.32782/2786-8273/2024-5-9

Деревко Ю.О.

аспірант кафедри фінансів імені Віктора Федосова,
Київський національний економічний університет імені Вадима ГетьманаORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7119-3688>

Yuriy Derevko

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ НЕБАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

PECULIARITIES OF FINANCIAL INSTRUMENTS OF NON-BANKING INSTITUTIONS IN UKRAINE

Анотація. У статті розглядаються особливості використання фінансових інструментів сектором небанківських установ в Україні, а також можливості подальшого розвитку цього сектору в складі фінансової системи. Метою дослідження є визначення особливостей та ефективності використання таких фінансових інструментів, їх вплив на розвиток економіки України, її стабільність. Методологія дослідження охоплює аналіз сектору небанківських установ як фінансової підсистеми, досліджено законодавчі акти, здійснено огляд наукових досліджень, публікацій та інших джерел, що стосуються розвитку небанківських установ і фінансових інструментів, якими українські установи користуються. Результати дослідження показують, що фінансові інструменти вітчизняних небанківських установ мають певні недоліки їх використання, порівняно з міжнародним досвідом. Додатковим викликом функціонуванню фінансових інструментів є вплив повномасштабної війни на території України.

Ключові слова: фінансова система, фінансові інструменти, небанківські установи, економіка, фінансовий ринок, міжнародний фінансовий ринок.

Abstract. Introduction The development of the financial sector in Ukraine is leading to the transformation of all components of the financial market, including the market for financial services. In this context, the role of financial intermediaries, in particular non-bank financial institutions, which respond to the needs of economic entities by providing a variety of specialised financial services, is being redefined. This leads to an increase in the competitive potential of specific non-bank financial institutions covering a wide range of consumers at different levels of economic activity. **The article aims** to reveal the peculiarities of financial instruments of non-banking institutions in Ukraine and to identify the problems affecting the creation and use of financial instruments. **Methods.** To achieve this goal, the article uses a series of general scientific and specific research methods: dialectical, analytical, logical, observational and grouping. **Results.** Non-banking institutions are financial intermediaries that temporarily collect free funds from enterprises and individuals in order to provide financial services. It should be noted that non-banking institutions are distinguished from banking institutions by a narrow specialisation of the services offered. The main types of non-banking institutions are: investment companies and funds, leasing companies, factoring companies, brokerage and trading companies, insurance companies, pension funds, finance companies, pawnshops, credit companies and trust companies. The author identifies the problems that currently exist in domestic non-banking institutions. These include: inadequate regulatory framework, high level of corruption, lack of developed financial culture, lack of access to financial services and high level of risk. **Conclusion.** It is concluded that for the further development of the non-banking sector in Ukraine it is necessary to strengthen the relevance of regulation to the real economic situation, improve supervision and create favourable conditions for attracting investment and developing financial services of non-banking institutions. The prospects for the development of financial instruments of non-bank institutions in Ukraine are encouraging, as financial technologies are developing and the volume of financial services is growing despite the military situation.

Keywords: innovative development, financing, financial support, innovation index, innovation process.

Постановка проблеми. Важливе місце у фінансових системах провідних країн світу, таких як Великобританія, Німеччина, Франція та США належить небанківським установам. Спрямовуючи кошти від суб'єктів, які заощадили, до суб'єктів – позичальників, небанківські установи мають велике значення в сучасній економіці. В розвиненому ринковому господарстві вони вступають у пряму конкуренцію з банками, оскільки здатні надавати своїм клієнтам такі самі послуги і забезпечувати при цьому більшу надійність вкладів.

Особливість сучасного етапу розвитку небанківських фінансових установ полягає у необхідності покращання не тільки кількісних, але й якісних показ-

ників їх діяльності на ринку фінансових послуг [2]. Перебудова та підвищення ефективності системи функціонування небанківських фінансових установ стає найважливішим фактором, що здатний забезпечити розвиток ринку фінансових послуг України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розкриття особливостей функціонування та розвитку інструментів небанківських фінансових установ в Україні зробили зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти, як Б. Івасів, В. Базилевич, В. Корнєєв, О. Вовчак, М. Крупка, А. Мороз, С. Науменкова, В. Шелудько та ін. Значну роль аналізу небанківських фінансових установ приділив М. Туган-Барановський. Найбільший його внесок у розвиток посередництва

в Україні полягає у розробці теорії кооперації. Споживчу, кредитну та сільськогосподарську кооперацію М. Туган-Барановський вважав своєрідною господарською організацією, оскільки створення її шляхом пайового капіталу, одержання капіталістичного доходу, що виплачується пайовикам, роблять її конкурентоспроможною поряд з іншими капіталістичними підприємствами [13, с. 410].

Теоретичне обґрунтування ідеї фінансового посередництва в економічному розвитку найбільш детально виклав англійський економіст А. Пігу у своїй “Теорії добробуту та ефективного розміщення ресурсів”. У ній він доводить, що зростання економічного добробуту, тобто ВВП залежить від оптимального розміщення таких ресурсів, як праця і капітал. Основною проблемою, яка існує у власника капіталу, є те, що він здебільшого не володіє достатньою кількістю інформації про те, як найбільш ефективно розмістити капітал. На думку А. Пігу, система фінансового посередництва буде сприяти раціональному розміщенню фінансових ресурсів. За допомогою посередників потенційні інвестори зменшать невизначеність при виборі об’єкту інвестування та можуть одержати більш повний об’єм інформації. Таким чином, фінансові посередники через фінансовий ринок і за допомогою його інструментів не тільки мінімізують, але й управляють ризиками інвесторів [15].

Лондар С. Л. визначає структуру фінансової системи, яку формують декілька компонентів, серед яких обов’язковими є: 1) інститути (законодавство, правила формальні і неформальні, традиції, звичаї тощо), 2) організації (інституції), які забезпечують виконання функцій фінансової системи, 3) ринковий фінансовий інструментарій (фінансовий механізм, фінансові інструменти), 4) засоби державного регулювання [11].

Зазначимо, що якщо, наприклад, сектор страхування відповідає за управління ризиками економічної діяльності, то небанківські установи поряд із банками мають забезпечити переміщення економічних ресурсів у часі й просторі; оптимальні способи розрахунків суб’єктів економічної діяльності, які стимулюватимуть обмін товарами, послугами; можливість кредитування економічно ефективних проектів; накопичення багатства та формування заощаджень.

Метою статті є розкрити особливості фінансових інструментів небанківських установ в Україні та виявити проблеми що впливають на формування та використання фінансових інструментів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Небанківські установи відіграють важливу роль у фінансовій системі країни, вони заповнюють ті ніші, які не повністю охоплюються банківською системою, проте функціонування їх фінансових інструментів ще не досліджено належним чином. Вдосконалення фінансового ринку загалом, веде до зростання ролі небанківських установ, створює потребу в детальному вивченні їх фінансових інструментів та їхнього впливу на економіку, а також можливостей їх розвитку [5].

Небанківські установи – це фінансові установи, які не мають ліцензії на здійснення банківської діяльності, але надають своїм клієнтам певні фінансові послуги, які доповнюють спектр банківських послуг [1].

За визначенням, фінансові інструменти – це договори, які створюють фінансові активи для однієї сторони та фінансові зобов’язання або капітал для іншої. Фінансові інструменти можуть бути розподілені на дві основні категорії: первинні та похідні. Первинні фінансові інструменти – це ті, які випускаються безпосередньо боржниками або емітентами, наприклад, акції, облигації, депозити. Похідні фінансові інструменти – це ті, які базуються на первинних фінансових інструментах або на інших похідних, наприклад, опціони, ф’ючерси [3].

Типові фінансові інструменти небанківських установ в Україні наведено в табл. 1.

Україна має свою власну систему регулювання та нагляду за фінансовими установами, яка дещо відрізняється від міжнародних стандартів. Це може впливати на правила фінансового ринку та формувати обмеження, які застосовуються до фінансових інструментів. На міжнародному рівні небанківські установи зазвичай мають доступ до більш широкого кола активів, до більш розвиненої інфраструктури міжнародних фінансових ринків, використовують новітні технології, що дає змогу формувати ширший спектр фінансових інструментів. Водночас такі інструменти можуть бути більш вразливими до глобальних економічних та фінансових криз.

Українські небанківські установи можуть бути дещо обмежені в своїх можливостях інвестування через обмеження національного ринку, але перевагою для України можуть бути свої власні фінансові інструменти, які використовуються тільки на внутрішньому ринку з притаманними йому особливостями. Наприклад, в Україні популярними фінансовими

Таблиця 1

Типові фінансові інструменти небанківських установ в Україні

Фінансовий інструмент	Опис
Кредит	Надання грошових коштів на певний строк з умовою повернення
Лізинг	Надання майна в оренду з можливістю його подальшого викупу
Страховий поліс	Страховий захист від ризиків шляхом укладання страхових полісів
Договір спільного інвестування	Збирання коштів від інвесторів для спільного інвестування
Факторинг	Передача вимог до платежів третім особам з метою отримання фінансування
Фінансовий лізинг	Надання фінансової підтримки для придбання обладнання
Інвестиційна послуга	Надання консультацій та послуг з управління інвестиціями
Електронний платіж	Здійснення платежів через електронні системи
Фінансова консультація	Надання консультаційних послуг з фінансового планування та управління
Валютна операція	Купівля-продаж валютних активів та конвертація валют

Джерело: сформовано автором за [3; 4; 9]

інструментами є депозити, облигації (зокрема, облигації внутрішніх державних позик), споживчі кредити, лізинг тощо [16].

Незважаючи на ці відмінності, є схожі фінансові інструменти, такі як інвестування, страхування та лізинг, вони широко використовуються як в Україні, так і на міжнародному рівні. При цьому розвиток фінансового сектору в Україні неминуче зумовлює більшу конвергенцію з міжнародними стандартами та практиками.

Небанківські установи в Україні мають низку проблем, що впливають на формування та використання їх фінансових інструментів. Серед них:

1. Недостатня регуляторна база: Україна має недостатньо розвинену регуляторну базу для небанківських фінансових установ. Це може призводити до недостатньої захищеності інвесторів та споживачів фінансових послуг, а отже й до поширеності фінансових інструментів небанківських фінансових установ.

2. Високий рівень корупції: корупція є серйозною проблемою в Україні і може впливати на функціонування фінансових інструментів небанківських установ. Недостатня прозорість та недостовірність інформації можуть створювати спотворення на фінансовому ринку та додаткові ризики для інвесторів та споживачів.

3. Відсутність розвиненої фінансової культури: Україна має низький рівень фінансової грамотності серед населення. Це може призводити до недостатньої інформованості щодо ризиків та можливостей фінансових інструментів, а це ускладнює їх використання та розвиток.

4. Відсутність доступу до фінансових послуг: багато громадян та підприємств в Україні мають обмежений доступ до фінансових послуг, зокрема до кредитів та інших фінансових інструментів. Це може обмежувати розвиток небанківських установ та їх можливість надавати фінансову підтримку.

5. Високий рівень ризику: Україна має високий рівень політичного та економічного ризику, це впливає на функціонування фінансових інструментів. Небан-

ківські установи можуть стикатися зі складнощами при оцінці та управлінні ризиками.

Сукупно зазначені проблеми ще більше загострюються в умовах війни і створюють додаткові складнощі для розвитку небанківських установ. Однак, за умови проведення відповідних заходів, небанківські установи можуть знайти шляхи для розвитку та стабільності. Основними векторами подолання проблем небанківських установ в умовах війни є:

- пошук і залучення додаткових ресурсів;
- розширення географії діяльності;
- зміна стратегії, пошук заходів, які можуть допомогти установам збільшити свою стійкість у протистоянні викликам війни;
- пошук додаткових напрямів розвитку, такі як розширення спектру фінансових послуг, залучення іноземних інвестицій в високодохідні бізнеси (наприклад, продукування дронів) тощо.

Висновки. Фінансові інструменти небанківських установ в Україні мають важливе значення для розвитку фінансового ринку та економіки країни загалом. Фінансові інструменти небанківських установ поживляють економічну діяльність, дозволяють залучати та інвестувати кошти, забезпечують здійснення необхідних для економіки ризикових операцій, посилюють фінансову стабільність.

Небанківські установи в Україні мають низку проблем, що впливають на формування та використання їх фінансових інструментів, серед яких недостатня регуляторна база, відносно високий рівень корупції, відсутність розвиненої фінансової культури, відсутність доступу до фінансових послуг, високий високий рівень політичного та економічного ризику. Це загалом впливає на стан та особливості функціонування фінансових інструментів.

В умовах війни фінансові інструменти мають додаткові обмеження та ризики використання, зумовлені розбалансом фінансового ринку, зменшенням економічної активності, зростанням загальних економічних ризиків.

Таблиця 2

Фінансові інструменти небанківських установ: міжнародний досвід

Фінансовий інструмент	Опис
Інвестування	Інвестиційні фонди збирають кошти від інвесторів та керують ними, інвестуючи в різні активи, такі як акції, облигації, нерухомість тощо. Інвестори отримують прибуток від зростання вартості активів фонду та виплати дивідендів.
Хеджування	Хедж-фонди використовують різні стратегії для зменшення ризику та отримання прибутку. Вони можуть використовувати похідні інструменти, такі як опціони та ф'ючерси, для захисту від змін цін на активи
Лізинг	Лізингові компанії надають фінансування для придбання обладнання, транспортних засобів та інших активів. Клієнти платять орендну плату протягом певного періоду, після чого можуть викупити актив за залишковою вартістю
Факторинг	Факторингові компанії надають фінансування підприємствам, купуючи їхні невиконані рахунки-фактури зі знижкою. Компанії отримують негайний доступ до грошей, а факторингова компанія отримує плату від клієнта, коли рахунок-фактура стає виконаним
Мікрофінансові кредити	Мікрофінансові установи надають малі кредити підприємствам та особам з низьким рівнем доходу, які не мають доступу до традиційних банківських послуг. Ці кредити допомагають підтримати розвиток малого бізнесу та покращити життєві умови
Краудфандинг	Краудфандингові платформи дозволяють збирати кошти від групи людей для фінансування проектів або підприємств. Люди, які вкладають кошти, отримують певну винагороду або частку власності в проекті.
Структуровані фінансові інструменти	Структуровані фінансові інструменти поєднують різні фінансові інструменти в різних пропорціях. Це акції, облигації та похідні інструменти для створення складних інвестиційних стратегій. Вони можуть надавати захист від ризиків та забезпечувати потенційно високий дохід

Джерело: сформовано автором за [1; 6–8]

На нашу думку, для подальшого розвитку сектору небанківських установ в Україні необхідно посилити відповідність регулювання реальній економічній ситуації, вдосконалити нагляд, а також створити сприятливі умови для залучення інвестицій та розвитку фінансо-

вих послуг небанківськими установами. Перспективи розвитку фінансових інструментів небанківських установ в Україні є обнадійливими, оскільки попри воєнні реалії відбувається розвиток фінансових технологій та зростання обсягів фінансових послуг.

Бібліографічний список:

1. Акуленко В.Л., Захаркін О.О. Тенденції розвитку деривативів в Україні та світі. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/74.pdf (дата звернення: 19.02.2024).
2. Васильєва Т.А., Леонов С.В., Макарюк О.В. Фінансовий інструментарій забезпечення ефективного функціонування інвестиційного ринку. *Механізм регулювання економіки*. 2009. № 3. Т. 1. С. 180–189.
3. Гончаренко О.О. Класифікація небанківських фінансових установ як інструмент реалізації стратегії розвитку фінансового сектору економіки України. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Т. 1. № 44. С. 15–25.
4. Давиденко Н.М. Концептуальна модель оцінки фінансового стану банківських установ. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 9. С. 30–37.
5. Давиденко Н.М. Корпоративні облигації як фінансові інструменти на фондовому ринку України. *Інноваційна економіка*. 2010. № 4. С. 238–241.
6. Данькевич А. П. Фінансові інструменти: особливості визначення, класифікації та обігу. *Наукові праці НДФІ*. 2009. Вип. 1. С. 64–74.
7. Доля Р. М. Теоретичні засади дослідження фінансових інструментів у системі світового господарства. *Економічний простір*. 2019. Вип. 144. С. 33–44.
8. Дропа Я.Б. Фінансові інструменти формування ресурсів у національній економіці в умовах глобалізації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 682–687.
9. Кузнєцова Л.В., Шмуратко Я.А. Регулювання ринку похідних фінансових інструментів в умовах глобальної економічної нестабільності: монографія. Харків: Діска Плюс, 2018. 248 с.
10. Національний банк України. Огляд небанківського фінансового сектору. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2023-08.pdf?v=4 (дата звернення: 24.02.2024).
11. Лондар С.Л. Уточнення фінансово-економічних дефініцій у контексті посткризових реалій. *Фінанси України*. 2012. Вип. 12. С. 69–79.
12. Стратегія фінансового сектору України до 2025 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sectoru_ua.pdf (дата звернення: 27.02.2024).
13. Туган-Барановський М.І. Вибрані твори: в 2-х т. Донецьк, 2004. Т.2. Основи політичної економії. 686 с.
14. Черкасова С., Медвідь Л., Міценко Н. Аналіз кредитної діяльності небанківських фінансових установ. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 36. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1121/1079> (дата звернення: 21.02.2024).
15. Pigou A. C. What is meant by maintaing Capital intact. *Economics of Welfare, Part I, Ch. V*. 1935. 225 p.

References:

1. Akulenko V. L., Zakharkin O. O. (2021). Tendentsii rozvytku deryvatyviv v Ukraini ta sviti [Trends in the development of derivatives in Ukraine and globally]. *Effective economy*, vol. 5. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/74.pdf (accessed February 19, 2024)
2. Vasilieva T. A., Leonov S. V., Makariuk O. V. (2009). Finansovy instrumentarii zabezpechennia efektyvnoho funktsionuvannia investytsiynoho rynku [Financial instruments to ensure the effective functioning of the investment market]. *Mechanism for regulating the economy*, vol. 3, pp. 180–189 (in Ukrainian)
3. Honcharenko O.O. (2017). Klyasyfikatsiia nebankivskykh finansovykh ustanov yak instrument realizatsii stratehii rozvytku finansovoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Classification of Non-Banking Financial Institutions as a Tool for Implementing the Strategy for the Development of the Financial Sector of the Ukrainian Economy]. *Collection of scientific papers of Cherkasy State Technological University. Series: Economic Sciences*, vol. 44, pp. 15–25 (in Ukrainian)
4. Davydenko N.M. (2006). Kontseptualna model otsinky finansovoho stanu bankivskykh ustanov [Conceptual model for assessing the financial condition of banking institutions]. *Current economic issues*, vol. 9, pp. 30–37 (in Ukrainian)
5. Davydenko N.M. (2010). Korporativni oblihatsii yak finansovi instrumenty na fondovomu rynku Ukrainy [Corporate bonds as financial instruments on the Ukrainian stock market]. *Innovative economy*, vol. 4, pp. 238–241 (in Ukrainian)
6. Dankevych A.P. (2009). Finansovi instrumenty: osoblyvosti vyznachennia, klasyfikatsii ta obihu [Financial instruments: peculiarities of definition, classification and circulation]. *Scientific works of the Research Institute*, vol. 1, pp. 64–74 (in Ukrainian)
7. Dolya R.M. (2019). Teoretychni zasady doslidzhennia finansovykh instrumentiv u systemi svitovoho hospodarstva [Theoretical foundations of the study of financial instruments in the world economy]. *Economic space*, vol. 144, pp. 33–44 (in Ukrainian)
8. Drova Y. B. (2017). Finansovi instrumenty formuvannia resursiv u natsionalnii ekonomitsi v umovakh hlobalizatsii [Financial instruments of resource formation in the national economy in the context of globalisation]. *Global and national economic issues*, vol. 16, pp. 682–687 (in Ukrainian)
9. Kuznetsova L.V., Shmuratko Y. A. (2018). Rehuliuвання rynku pokhidnykh finansovykh instrumentiv v umovakh hlobalnoi ekonomichnoi nestabilnosti [Regulation of the derivatives market in the context of global economic instability: a monograph]. Kharkiv: Disa Plus, 248 c (in Ukrainian)
10. Natsionalnyi bank Ukrainy. Ohliad nebankivskoho finansovoho sektoru National Bank of Ukraine. Review of the non-banking financial sector. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2023-08.pdf?v=4 (accessed February 24, 2024)
11. Londar S.L. (2012). Utochnennia finansovo-ekonomichnykh defynitsii u konteksti postkryzovykh realii [Clarification of financial and economic definitions in the context of post-crisis realities]. *Finance of Ukraine*, vol. 12, pp. 69–79 (in Ukrainian)

12. Stratehiia finansovoho sektoru Ukrainy do 2025 roku [Strategy of the Financial Sector of Ukraine until 2025. Available at: https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sektoru_ua.pdf (accessed February 27, 2024)]
13. Tugan-Baranovskyi M.I. (2004). Vybrani tvory: v 2-kh t. Selected works: in 2 vols. Donetsk, vol. 2. Fundamentals of political economy, 686 p (in Ukrainian)
14. Cherkasova S., Medvid L., Mitsenko N. (2022). Analiz kredytnoi diialnosti nebankivskykh finansovykh ustanov [Analysis of lending activities of non-bank financial institutions]. *Economics and society*, vol. 36. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1121/1079> (accessed February 21, 2024)
15. Pigou A. C. (1935). What is meant by maintaing Capital intact. *Economics of Welfare*, Part I, Ch. V. 225 p. (in English)

Стаття надійшла до редакції 8.03.2024